

EAEko EUSKARAREN LEGEAREN GARAPENAZ NAFARROAREN IKUSPEGIA

Nire sentimendua

Sagrario Aleman

Euskal Autonomia Elkarteko Euskararen Legeaz eta beronen garapenaz aritzeko aitzakia ederra da Legearen 25. urteurrena. Urte hauetan hizkuntza normalizazioa dela eta, ikusi, irakurri eta entzun ditugunak eta sentitu eta bizi izan dudana datorkit burura. Ez dut naski, Nafarroaren ikuspegia azalduko, nirea, neronena, baizik.

Hemen ere, toki guztietan bezala, zenbat buru, hainbat aburu. Hortaz, beharbada ikuspegiak, nire ikuspegiak neurri batean, beste toki batzuetan, Nafarroatik kanpo, ematen den askorenarekin izanen du antzekotasunik, eta Nafarroan izanen da nik ematen dudana ikuspegitik arras beste bat duenik ere.

EAEko Euskararen Legearen garapenaz pentsatzen hasi eta nahitaez Nafarroako Euskararen –edo vascuence-ren esan beharko ote nuke?– Legearekin eta bere garapenarekin alderatu dut. Horregatik hemen, maiz, Nafarroakoa izango dut hizpide. Hau hobeki ezagutzen dudalakoz eta Nafarroako Euskararen Legearen garapenaz arduratu behar zutenek ezarritako bidean borrokatu eta sufritu behar izan dugulakoz.

Horregatik esan nezake miraz, inbidiaz, ikusten dudala Euskal Autonomia Elkarteko Euskararen Legea bera; etsipenez ere ikusi izan dut ordea, eta zer esanik ez, amorruez, haserre ere bai, zenbaitetan, harriturik, ez gutxitan Legearen garapena.

EREDUGARRI

Mundu zabalean hizkuntza normalizaziorako hainbat lege izanik ere, euskararen normalizaziorako hau zen lehenengoa. Alde horretatik, Nafarroako euskararen legea egiteko, –gure nahia lege bakarra Euskal Herri guztirako izatea baldin bazen ere–, EAEko 82ko Lege hau eredutzat edo, nahi bada, abiapuntutzat har genezakeen. Beti ere, aurreko bat eredutzat hartzen denean hura hobetzeko asmoz egiten da. Zoritxarrez, ordea, Nafarroan, euskararen

normalizaziorako lehenengo legea, EAEkoa, hobetu ez, baina, txartu egin genuen, eredu izan zitekeen lege honetatik urrundu. Hori ez da harritzekoa, bestalde, Nafarroan ikusi dugun ibilbidea kontuan izanik. 1980an Nafarroako Parlamentuak euskararen ofizialtasunaren Ebazpen bat onartu zuen. Bi urte geroago, 82an, Nafarroako Foru Eraentza Birrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoan, zonifikazioaz hitz egiten zen, beraz, euskara gaztelaniarekin batean Nafarroa guztiko hizkuntza ofiziala izatetik, ofiziala Nafarroako eskualde euskaldunetan bakarrik izatera pasatu zen, Parlamentuan onartutakoa baztertuta. Lege Organiko honek euskara ofiziala zein udalerritan izanen zen geroko legearen baitan utzi zuen. Horregatik, aurrerari hauekin, ezin zitekeen espero, 1986an, Euskarari buruzko Foru Legea EAEkoa baino hobea egitea, Madrila *hobetzera edo amejoratzera* joan eta txartu zutenengandik.

Hala ere, esan behar dugu Lege honek aipatzen dituen puntu beretsuak dituela Nafarrokoak ere: erabilpen ofiziala, hezkuntza eta komunikabideak. Haratz, bada, EAEko Legea oinarritzat hartua.

Nafarroan, Legea onartu aurretik, ikerketa soziolinguistikoa egiteko deialdi bi egin ziren, lehenengoan Hortensia Viñes andereari esleitu zioten baina, honek ez zuen inolako ikerketarik egin. Bigarren deialdian, Jesus Azkonari esleitu zioten ikerketa. Legea egin zutenek, ordea, ikerketa honi eta Azkonak zonifikaziorik ez egiteko aipatu zuen gomendioari kasu gutxi eginik, Nafarroako zati batean besterik ez zuten onartu ofizialtasuna Hobekuntza Legeak eskatzen zuen edo zioen bezala. Ere mu euskaldunean Nafarroako populazioaren %11 inguru besterik ez zen bizi, eta zerbitzu gehienak eremu horretatik kanpo dituzte horko bizilagunek. Zonifikazioa egiteko erabilitako irizpidea inork ez dugu ezagutzen, Legea egin zutenek beraiek ere ba ote dakiten zalantzarria da.

Azkonaren iritziz, zonifikazioak herri euskaldunetako biztanleen konplexua sorraraziko zuen eta euskararen inguruan zegoen identifikazio kolektiboa hautsiko zuen. Gainera, bere ustez, euskara ofiziala Nafarroako eremu osorako egin zitekeen inolako problema tekniko edota soziologikorik gabe. Gaur, Nafarroako Gobernuaren diskurtsoak, Legearen garapen ezak eta Legea beti era murriztanean interpretatzeak Azkonak aipatzen zuen euskararen inguruko identifikazio kolektibo hori hautsi du, neurri handi batean. Lege egileak zatikako ofizialtasun horren aitortzaren benetako helburua betetzen ari dira horrela.

Horregatik **miraz eta bekaizti** ere ikusten dut 1982ko Legea bera, gurea baino askoz hobea delako, ofiziala erkidego guztian.

Ondokoarekin alderatzeko joera izaten dugu beti, ni ere horretan ari naiz, ez nuke hala ere, bata bestea baino hobea edo garapen hobea izan duela esateagatik, bata ona eta bestea txarra direnik esanahi, batak ez baitu bestea on-tzen. Direnak dira.

Miraz begirutzen diot 82ko Lege honi, zonifikaziorik egiten ez duelako eta gureak zonifikazioaz hitz egiten duelako, inon, guk dakigula, inongo legetan egin ez den gauza. Hizkuntzaren normalizazioaz ari diren legeak lurralde-tasunean edo norbanakoen eskubideetan oinarritzen dira, baina, Nafarroakoa ez batean eta ez bestean ez da oinarritzen.

Bekaizti, bekaizti naiz, Administrazioetik, edo nahi bada agintetik, egiten den diskurtsoarekin, azken hamar edo hamabost urtean Nafarroan egin den diskurtsoarekin zer ikustekorik ez duena. Nafarroan euskara gutxietsi egiten da agintearen aldetik, eta beste hizkuntza batzuen balioa euskararen gainetik jarzen da. Nafarroako Lehendakariaren eta zenbait alderditako buruen adierazpenak, Gobernuak hartzen dituen hainbat neurri edota epaile askok beren epaietan esaten eta idazten dituztenak begiratzea aski dugu horretaz jabetzeko.

Sentiberatze kanpainak egiten direla- eta inbidia dut.

EAEn, hainbat arlotan, erdietsi diren aurrerapenez ere bai. Administrazioan, arlo sozio-ekonomikoan, hezkuntzan, hedabideetan, teknologia berrietan... Nahi nuke horrelakorik Nafarroan.

Helduen Euskalduntze Alfabetatzekoekin harreman normalizatuak badirela ikustean, arloa gero eta gehiago laguntzen dela ikustean, nola ez dut, bada, horrelako sentipenik izanen. Nafarroan sortu berri den Euskararen Institutuarekin gauzak aldatzen hasiko ote diren itxaropena badugu. Itxaropena gauzak aldatzea nahi dugulako, ez, benetan, deus berririk ikusi dugulako

Inbidia, Euskararen Aholku Batzordeak funtzionatzen duela ikustean, Nafarroakoak ez bezala, lanak egiten direla ohartzean. Ikastetxeetan euskararen erabilera indartzeko planak EBPN udal-ereduekin uztartzeko txostena; Euskalduntze-alfabetatzea hobetzeari begirakoa; euskararen kalitatearen ingurukoa; esparru sozioekonomikoan euskara biziberritzeko estrategiak biltzen dituen...

Etsipena, etsipena ere, izan dut. Etsipenez begiratu dut, irakaskuntzako eredu guztiek euskalduntzeko balio ez izan arren, 25 urtez eutsi zaielako. Derrigorrezko hezkuntzaren bidez bermatua beharko zukeen euskararen jakitea. Pentsatzekoa litzateke 25 urtetik beherako gazte guziek jakin beharko luketela, ez badira, behintzat, azken urte hauetan iritsi hona.

Noiz aldatuko da ereduena? Hori askotan pentsatu izan dut. Etsipena horregatik esaten dut. Badakit zaila dela aldatzea, jende asko kontra dagoela, ez duela deus jakin nahi euskara ikasi behar horretaz, hezkuntzan tentuz, poliki eman behar direla pausoak, baina etsipena izan dut, politikiegi eman baitira pauso horiek. Nire ustez, hasiera-hasieratik behar zuen eredu bakarra, euskara haur guztiek ikastea bermatuko zuena. Nafarroako Legea, Vasuence-ren Legea, onartu aurrettoan, 1986ko urri-azaroan, EAB edo Euskararen Aldeko Batzordean, bertako legea zela-eta antolatatu ziren batzorde horietan, pentsatu zen interesgarria izan zitekeela Nafarroako Legea izanen zen horren

inguruan, nolabaiteko hausnarketa egitea. Horretarako, sozioliguista zenbait gonbidatu genituen, Arazil, Pitarch, Txillardegia eta Larrañaga oker ez banago. Pitarchek, jardunaldiaren ondoren esan zuen, lege batek, minimoki onargarria izan dadin, ziurtatu beharko lukeela lehen hezkuntzaren bukaeran guztiek euskara jakitea. Eta 25 urte eta gero, oraindik, ezin esan dugu hori.

Hala ere, oraintxe Miquel Gros i Lladósek *Recuperacion del euskara en Navarra* liburuan idazten duenez, eskolari esker euskara dakitenen ehunekoa asko handitu omen da Nafarroan. Lurralde honetan ere, D ereduak zabaltzeko dituen zailtasunak zailtasun, euskara jakitean aurreratzen ari gara nonbait. Liburu horretan jasotzen diren azken datuak 2001ekoak dira, geroztik, atzerri-tik etorritako haur eta gazte asko bizi da gure lurraldean eta hauetako gehien-tsuenak, A eta G ereduak indartzeko *erabili* dituzte eta, bitarte honetan, beste eredu bat ere, ingelesez, ezarri digute.

Haur eskolatik Unibertsitatera, irakaskuntza guztian, euskara ikasteko eskaera eskaintza baina askoz ere handiagoa da Nafarroan. Iruñean 11 haur eskola publikoetatik bi baizik ez dira euskaraz. Eskaintzaren %65 da gaztelaniaz, ingelesez %24 eta euskaraz, berriz, %11 besterik ez.

* * *

Amorrua ere izan dut. Amorrua Biziberritzeko Plana abian jarri dutenean, aurretik zegoen *Bai Euskarari* egitasmoarekin uztartzeko gauza izan gabe, Bai Euskarari Euskal Herri guztiko udalerrietan martxan jartzeko baliagarri izanik. Nafarroan, Bai Euskarari Baztan, Barañain eta Sakanan abian da dagoeneko. Ez ote zen hobe elkarrekin adostea eta izatez ere osagarritasuna bilatzea?

Eusko Jaurlaritzan, lege honen garapenean-edo, *Euskaldunon Egunkaria* sortzekotan zegoenean, euskarazko beste egunkari bat sortuko ote zuen zebilenean, zer esanik ez. Eta ez bi egunkari nahi ez ditugulako, baizik eta une hartan zaila zelako bi egunkari bizi ahal izatea, oraindik batekin hasi gabe eta bigarrena egin nahi izatea.

Elebide sortzean ere, aurretik beste ekimen bat antzeko funtzioekin bazelarrik, sentimendu bera izan dut. Nolabait, herri ekimenetik hainbeste lan, ilusio, diru eta ahalegin jarrita egin diren edo erdietsi diren ekimen horien paralelo bat antolatzea da amorrarazten nauena.

* * *

HABE eta helduen euskalduntzearen artean ere antzeko zerbait gertatu zen, hasiera hartan.

Lan horietan edo ekimen horiek aurrera eramaten aritu direnak aintzakotzat ez direla hartzen dirudi, eta administrazioaren ekimena normalizazioarako, ez, baizik eta aurretik dagoenaren gainetik egindako neurritzat ikusi izan dugu.

Galdera egiten dut, ez ote da posible denak elkar harturik ahalik eta proposamen, plan, plangintza edo eredu egokiena egitea? Gogo eta indar guztiak bat egitea?

* * *

Onuragarria. Bai, zuzenean edo zeharka, onura ekarri digu. Nafarroan ere eragina izan baitu Euskararen Lege honek.

EGA titulua emateko eskumena Nafarroan bertako Gobernuaren menpe egotea ere, nolabait, lege honekin, edo bederen, EAEn euskara ofiziala aitortzearekin loturik dagoela uste dut.

Lege honi esker Nafarroako hainbat ikaslek beren ikasketak euskaraz egin ahal izan dituzte EAeko unibertsitateetan, bestela beste inon ezin izanen ziztuzten euskaraz egin goi mailako ikasketak. Honelako edo bestelako ikerketak egiterik ere izan dute, Jaurlaritzaren laguntzei esker.

Hizkuntzaren erabilera sustatzeko hain beharrezkoa den telebista ere lege honi zor diogu. Nafarroako Udal eta pertsona askoren ahalegin franko ere behar izan da, Nafarroako Gobernuaren oztupoak gaintuz, telebista euskaraz ikusi ahal izateko. Euskadi Irratia entzuteko ere aukera paregabea dugu, euskarazko irrati bati, Euskalerria Irratiari, lizentziarik ematen ez ditoten hirian.

Modu batez edo bestez, legearen babesean laguntza handiagoa edo txikiago jasotzen duten Berria eta aldizkari hau eta beste ere irakurtzen ahal dugu. Gauza bera esan dezakegu beste zenbait argitalpenez, aisia eta eskolarako material eta testuez,...

Nafarroan bada elkarterik, komunikabiderik, barnetegirik, eta abarrik lege honen bidez diru laguntza jaso duenik, zuzenean edota Euskara Elkargoaren bidez.

Ikerketa eta inkesta soziolinguistikoak egitea ere ahalbidetu du. EAEn egiten diren erabileraren inguruko sentiberatze kanpainak ere, bertarako ez ezik, Nafarroa eta beste lurraldeetarako ere ziur baliagarriak direla.

Zer esanik ez, Euskal Autonomia Erkidegoko Euskararen Lege hau dela eta hartu diren hainbat neurrik, Nafarroan ere, ekarri duela motibazioa handitzea eta euskara prestigioatzea eta baloratzea.

Polita da, CANek edo Nafarroako hainbat enpresek, beren publizitate eta logetan euskara darabilte ikustea, segur aski, neurri batean bederen, Eusko Jaur-laritzako 6/2003 Legeari, Kontsumitzaileen eta Erabiltzaileen Estatutoari, esker.

* * *

Larriturik eta harriturik ere hartu izan ditut zenbait gauza. Harritu ninduen ikaragarri Osakidetzako oposizioetan aurkezteko euskara jakin beha-

rrik ez izatea, izugarri larria iruditu zait hori. Behin eta berriz, agertu da egunkarietan horren aurkako salaketa. Harritu egin nau, euskara jakitea ez eskatzea, azken batean gaur egun sartuko diren langile horiek, langile erdaldun horiek, hor izanen ditugu luzerako, edo administrazioak horiek euskalduntzeko inbertsioa egin beharko du, gainerakoan beste 25 urtez Osakidetzak oraindik erdaraz funtzionatuko du.

Harrigarria, benetan zerbitzu guztiak euskaraz eskaini nahi baditugu.

2006an, 4300 lanpostutik gora eskaini ziren eta horietatik % 23ri besterik ez zitzaien eskatu euskara derrigor jakitea, hala ere, aurrera pausoa izan zen, lehenengo eskatu baitzen euskararen derrigorrezko ezagutza.

Herrizaingoari buruzko kexak ere maiz jaso izan dira Behatokian. Egunkarian, euskarazko bakarrean, salaketa eskutitzak frankotan argitaratzen dituzte, euskaraz ez dakitelako ertzain askok, edo jakinik ere, erdaraz erantzuten diotelako askotan hiritar euskaldunari, eta modu txarrean, gainera.

Administrazioan euskararen normalizazioa zein mantso ari den ohartzea ere ez da batere lasaigarria. Orain arte egin diren hiru Plangintzaldiek EAEn ez dute erdietsi ezarritako helburua bera ere. Jakina, Nafarroan arlo honetan egin dena hutsaren hurrengoa da.

Oraindik ere, euskararen herrian euskaraz jakin gabe lasai, inolako kezka eta ardurarik gabe, bizi daitekeela ikustean larritzen naiz. Eta alderantziz, euskaraz bizi nahi izatea edo euskaraz bizitzen saiatzea eragotzia dago, eta zigortua ere bai zenbaitetan.

* * *

Kezkagarria oso, batzuetan, maizegi, legearen garapenak zenbait jenderengan sortu duen ezinegona. Oraindik, hizkuntzaren inguruko zenbait topikok bizirik dirautela ohartzea, askoren diskurtsoa entzutea. Funtzionario askoren jarrera ezin kezkagarriago eta lotsagarriago iruditzen zait, euskara ez ikasteko beren ahaleginetan. Sindikatu zenbait ere gogor aritu da, langileen eskubideen defentsan haien esanetan, baina, benetan, hiritarrok euskaraz atentidituak izateko dugun eskubidea urratuz. Bertendonakoa gogoratu behar ote dugu?. Horrelako jarrerak, EAEn ezezik, Nafarroan ere behin baino gehiagotan izan dituzte sindikatu horiek berek. Euskara jakitea eskatzea edota ikasteko aukera eta baliabideak ematea, bortxaketa eta jarrera diskriminatzailetzat jo dute.

Kezka, Nafarroako Gobernuak eta hemengoak elkarrekin izan dituzten edo izan ez dituzten harremanak, gaizki ulertzeak, ikustean. Kezka, azken batean, Euskal Herri osorako hizkuntza politika bat ez dugula ikustean. Pena, garai batean genituen helburuak oraindik ez ditugula erdietsi ikustean, garai batean genituen esperantza horiek ez direla bete dakusagunean.

Bukatzeko, eskerrak eman nahi dizkiet Euskaltzaindiari eta Sabino Arana Fundazioari, Euskal Autonomia Erkidegoko Euskararen Legearen garapenez aritzeko, Jardunaldi honetara gonbidatu izanagatik.

25. urteurrena azken helmuga ez denez gero, hausnarketarako parada baizik, **itxaropena** erantsi nahi diot hemendik aitzina egiten ahal denari begiraturaz.